

Paluu Rautuun, toivo ja jälleenrakennus sekä uusi lähtö 1944

Jälkeen päin on kysytty, miksi karjalaiset evakot tekivät sen virheen, että halusivat Jatkosodan aikana palata kotiseuduilleen. **Johannes Virolainen** on vastannut, että mikään voima ei olisi estänyt karjalaisia palaamasta. Se on lyhyesti ja tyhjentävästi sanottu.

Paluuta rajoittivat monet asiat

Suomalaiset valloittivat Talvisodan pakkorauhassa luovutetun Karjalankannaksen takaisin syyskuun alkuun mennessä 1941. Vaikka monilla evakoilla oli palava halu muuttaa takaisin heti armeijan joukkojen kintereillä, se ei käytännössä ollut mahdollista. Maakunta oli siinä määrin tuhottu, ettei sotilasjohto voinut päästää ihmisiä välittömästi ja ilman muuta palaamaan kotiseuduilleen. Enempää turvallisuutta kuin toimeentuloakaan ei voitu varmistaa. Maastossa oli runsaasti vaarallista sotaromua ja miinoja, vihollisen aikeista ja mahdollisista vastaoperaatioista ei tiedetty, talot ja elinkeinoelämän tuotantolaitokset oli pääosin tuhottu, pellot olivat hoitamattomia eikä edes siemenviljaa ollut.

Paluun piti siis olla hallittua. Se taas vaati runsaasti järjestelyjä ja välttämättömyyttä byrokratiaa.

Aluksi piti ratkaista, järjestetäänkö alueiden hallinto siviili- vai sotilashallintopohjaiseksi. Armeija ylipäällikkö **Mannerheim** oli hyvin tietoinen siitä, ettei hän voinut estää karjalaisten paluuta, mutta niin kauan kuin sota jatkuisi, hallinto on pidettävä tiukasti sotilaiden käsissä.

Päämajaan perustettiin sotilashallinto-osasto tehtävänänsä järjestää takaisin vallatun alueen hallinto, huolehtia väestön palauttamisesta ja hoitaa alueen talouden, ennen muuta maatalouden ja kansanhuollon vaatimat kiireellisimmät tehtävät. Sotilashallinto-osastoon perustettiin väestönsiirtotoimisto seuraavin tehtävin:

1. suunnitella ja johtaa siirtoväen ja omaisuuden paluuta,
2. myöntää väestön paluuluvat ja määritellä reitit,
3. järjestää paluukuljetukset,
4. pitää rekisteriä myönnettyistä paluuluvista ja palanneesta väestöstä.

Kuntiin perustettiin kunnanesikunnat, jotka olivat sotilashallinnon alaisia. Niitä ei voitu valita siviiliolojen mukaisesti, vaan ne määrättiin käskykirjeellä.

Esikunnan tehtävät vastasivat lähinnä siviilihallinnon kunnanhallituksen tehtäviä kuitenkin suuremmin valtuuksin. Päätöksiä tuli tehdä nopeasti ilman aikaa vieviä hallintobyrokratioita. Periaatteena oli, että esikunnan päälliköksi tuli mahdollisimman pätevä jo ennen sotaa toiminut kunnallismies. Raudun kunnanesimieheksi nimettiin **Matti Pulakka**. Lisäksi esikuntaan tuli kuulua poliisijohtaja, väestönsiirronjohtaja, kansanhuollonjohtaja, maatalousjohtaja, metsätyönjohtaja, kunnan rakennusmestari ja terveystieteen asiantuntija. Nuo nimikkeet ilmaisevat samalla tehtäväalueet.

Muutto alkoi 1942

Vaikka paluumuuttoa valmisteltiin jo 1941 puolella, varsinainen muutto pääsi alkamaan vasta 1942. Muuttoluvan hakijan piti selvittää tarkkojen henkilötietojen lisäksi, minkä rajatoimiston kautta hänen oli määrä kulkea rajan yli. Lupaan sisältyi ilmainen rautatiematka ja oikeus kuljettaa ilmaiseksi tarvittava irtaimisto lähimmältä rautatieasemalta lähimmälle asemalle paluukunnassa. Palautuskortin perusteella kunnanesikunnan piti selvittää palaavan henkilön toimeentulo- ja majoitusmahdollisuus ennen paluuluvan myöntämistä. Palannut henkilö oli oman kuntansa esikunnan määräysvallan alainen.

Muuttohalukkuutensa Rautuun oli jo kesäkuun alkuun 1942 mennessä ilmaissut 663 perhettä, joissa oli yhteensä 2 985 henkilöä. Mukanaan he olisivat tuoneet 602 lehmää, 181 hevosta, 244 päättä pienkarjaa sekä 128 tonnia viljaa ja rehua. Erilaisia maataloustyökoneita olisi tullut 256. Näin suurelle määrälle ei kuitenkaan voitu tässä vaiheessa lupia myöntää.

Suurin muuttoa rajoittava este oli asumusten puute. Raudun rakennuskannasta oli tuhoutunut 85-90 prosenttia.

Keväällä 1942 määrättiin, että Karjalaan on pyrittävä siirtämään aluksi ensisijaisesti työkykyistä maatalousväestöä ja käytössä oleva rautatievaunusto ja muu kuljetuskalusto oli varattava tällaiselle väestölle ja heidän maataloustöissään tarvitsemalle irtaimistolle. Irtaimiston tärkeysjärjestys oli seuraava:

- a. elintarpeet ja siemenvilja,
- b. hevoset ja rehut.
- c. maatalouskoneet ja työkalut,
- d. väkilannoitteet.

Vasta tämän jälkeen annettiin vaunuja muiden kotieläinten kuin hevosten kuljetukseen. On muistettava, että VR toimi erittäin suuren paineen alla. Kalusto tarvittiin lähinnä armeijan kuljetuksiin ja rataverkko oli heikossa kunnossa ja sen kapasiteetti loppuun saakka käytetty. Armeijan päämajan ja rautatiehallituksen välille syntyi vakaviakin erimielisyyksiä liikenteen hoidon tärkeysjärjestyksestä.

Elokuun puolivälissä 1942 Rautuun oli saanut muuttoluvan 1 040 henkilöä, joista 318 oli merkitty asuntoa vailla oleviksi. Ei ole tietoa siitä, missä asuntoa vailla olevat majoittautuivat. Joka tapauksessa asunnoiksi oli otettu jokainen siihen vähänkin kelpaava rakennus aina ulkorakennuksia ja maakuoppia myöten.

Lehmiä tuodaan Rautuun. Kuva: Rautuseuran arkisto.

Paluumuutto jatkui tämänkin jälkeen. Lopulta paluuluvan sai noin kolmannes pitäjän väestöstä. Asuntokurjuus ei helpottanut, vaikka myös sotilaiden käyttämät korsutkin otettiin asumiskäyttöön.

Raudun kunnanesikunnan päällikkö Matti Pulakka (pöydän ääressä vasemmalla) kirjoittaa syksyllä 1941 siivous- ja raivausryhmän jäsenille lupapapereita. SA-kuva.

Jälleenrakennus

Alueella alkoi heti ennen näkemätön toimeliaisuus. Sen käyttövoimana oli toivo paremmasta. Jopa asuntoja kiireellisempänä asiana pidettiin peltojen kunnostamista ja siemenviljan kylvöä maahan.

Jälleenrakennuksen huippuvuosi oli 1943. Jo edellisenä vuonna valtioneuvosto oli perustanut palautetun alueen neuvottelukunnan, jonka tehtävänä oli kehittää työn suoritusta, tehdä esityksiä alueiden kehittämiseksi ja antaa lausuntoja ministeriöille ja muille hallintoelimille. Valtio myönsi rahallisia avustuksia erilaisiin jälleenrakennusta edistäviin kohteisiin.

Kevät ja toivoa. Rautulainen vanhaisäntä kylvötoissa 1942. SA-kuva.

Uusia asuinrakennuksia alettiin rakentaa pitäjän eri kulmille sikäli kuin onnistuttiin saamaan tarvikkeita. Ei ollut alan kauppaliikkeitä, joista hakea tavaraa. Rintamalta kuuluva tykkien jyrinä ja lentokoneiden surina ei jälleenrakennusponnisteluja haitannut.

Talkootoiminnalla oli merkittävä osuus jälleenrakennusponnisteluissa. Sotilaiden auttamana rakennettiin pieniä asevelitaloja etupäässä suuriperheisille, vähävaraisille tai sellaisille, joilta puuttui omaa työvoimaa. Merkittävä osuus tässä oli Karjalaisten Aseveljien Liitolla.

Liitto organisoii jopa valtakunnallisen pitäjien välisen talkookilpailun 1942-1943. Rautu voitti neljäsataa Suomen kuntaa henkeä kohti tehdyissä talkootunneissa ja oli luovutettujen kuntien joukossa seitsemäs. Talkootöihin kuului eri alan töitä maatalous- ja metsätöistä rakennustöihin saakka.

Asevelitalojen runkoja tekeillä. Kuva: Rautulaisten lehden arkisto.

Muutamit kauppaliikkeet aloittivat toimintansa. Raudun osuuskaupan kaikki kiinteistöt olivat tuhoutuneet. Osuuskaupan toiminta käynnistettiin uudelleen Keripadassa Paavo Sojakan talossa. SOK:n välityksellä hankittiin myymäläparakki kirkolle. Varastoiksi saatiin kolme pahviparakkia. Muita kauppoja olivat Raudun talouskauppa, Ala-Vuoksen osuusliike sekä Sipposen ja Hännikäisen yksityiskaupat. Osuuskauppa, martat ja lotat alkoivat harjoittaa kahvilatoimintaa. Myös Raudun osuuskassa aloitti toimintansa olosuhteiden sallimalla tavalla.

Koska paluumuuttajien perheissä oli luonnollisesti lapsia, oli kansakoulutoiminta käynnistettävä uudelleen. Ensimmäiseksi aloitettiin kirkonkylän kansakoulu syyslukukaudella 1942. Pian sen jälkeen aloitettiin Orjansaaren, Suvenmäen, Mäkrän, Palkealan ja Raudunkylän koulut. Kun pitäjän väestö oli kaikkiaan vain parituhatta henkeä, koulut ovat olleet oppilasmääriltään pieniä.

Talvisodassa tuhoutuivat Raudun ev. lut. seurakunnan kaikki rakennukset. Seurakunta rakennutti 1942 Mustilanmäen pappilan virkatalon maalle uudisrakennuksen, jonka toinen pääty palveli tilapäisenä kirkkona ja toinen kirkkoherra **Paavo Salon** asuntona hänen paikkakunnalta pois siirtymiseensä saakka 1.5.1944. Tarkoitus oli myöhemmin rakentaa sekä uusi kirkko että pappila. Sotatoimissa vaurioitunutta Tikatsun hautausmaata alettiin jälleen käyttää tarkoitukseensa. Sodan aikana sinne haudattiin myös satakunta rautulaista sankarivainajaa.

Palkealan ortodoksisen seurakunnan kirkko oli tuhoutunut Talvisodassa. Kun seurakunnan asioiden hoito oli Talvisodan jälkeen järjestettävä poikkeusoloja vastaavaksi, määrättiin marraskuussa 1941 kreikkalaiskatolisista evakkoseurakunnista asetuksella, että tehtävää varten on perustettava seurakunnan hoitokunta. Tässä hoitokunnassa toimi puheenjohtajana seurakunnan esimies

pastori **Paavo Rajamo**. Tietävästi toimikunta ei muuttanut Rautuun, vaan toimi Pieksämäellä.

Lähtö 1944

Jatkosota sai käänteen 1944 alkuvuonna, kun talvella 1944 Leningradin motin lauettua vihollisen toiminta muuttui aktiivisemmaksi myös Raudun seudulla. Toukokuussa suurhyökkäyksen merkit olivat selvät.

Kun pellot oli saatu kylvettyä, kuultiin aikaisin aamulla 9. kesäkuuta 1944 etelälounaasta lentopommitusten ja tykistön ääntä. Oivallettiin, mistä on kyse. Jo puolen päivän aikaan noin 30 viholliskonetta pommitti Raudun aseman seutua aiheuttaen sinne majoittuneelle linnoitusrakennuspataljoonalle 13 kuolonuhria ja 35 haavoittunutta, joukossa 11 naista. Pommihyökkäykset uusiutuivat samana päivänä vielä neljä kertaa. Melko pian sodan johto näki, ettei rintamalinjaa Kannaksella voitu pitää, eikä vastahyökkäyksellä olisi onnistumisen mahdollisuutta. Rautu päätettiin evakuoida.

Sodan jälkeen on paljon puhuttu siitä, että venäläisten suurhyökkäys yllätti täydellisesti Suomen armeijan eikä siviiliväestön evakuointiin oltu valmistaututtu. Tämä ei kuitenkaan pidä täysin paikkaansa enempää armeijan kuin siviiliväestönkään kohdalla.

Raudussa oli jo maaliskuussa pidetty siviiliväestölle kaksi tiedotustilaisuutta siitä, miten mahdollisessa evakuointitilanteessa pitäisi toimia ja miten siihen tulisi valmistautua. Ihmisissä eli kuitenkin vakaa usko rintaman kestävyteen eikä viranomaisten esityksiä otettu vakavasti. Toukutyöt aloitettiin normaaliin tapaan eikä edes kesäkuun alussa tapahtunut länsiliittoutuneiden mairinnousu Ranskan Normandiassa pelottanut.

Evakuointi tuli kuitenkin nopeasti suurhyökkäyksen alettua ja ulottuessa myös Rautuun. Tapahtumat vaikuttivat rautulaisiin lamauttavasti ja siviilityöt keskeytettiin. Kesäkuun 11. päivänä annettiin virallinen evakuoimiskäsky ja aikaisemmin valittu, mutta salassa pidetty evakuoimisorganisaatio ryhtyi työhönsä.

Evakuoimista johti Raudun suojeluskunnan paikallispäällikkö **Jalmari Ihalainen**, kuljetusasioita johti suojeluskunnan jäsen **Albert Pulakka** ja tavaroiden kokoamista suunniteltuihin paikkoihin johti osuuskaupan johtaja **Kaarlo Aso-maa**. Ihmisille, karjalle ja muulle omaisuudelle olivat omat paikkansa, mistä johtui, että evakuointi voitiin aloittaa joka ryhmässä samanaikaisesti. Pitkälle tästä, valoisasta ja lämpimästä vuodenajasta sekä Talvisodan evakuointikokemuksesta johtui, että nyt evakuointi sujui melko rauhallisesti ja hyvin. Ensiksi tyhjennettiin lähinnä rajaa olevat kylät. Kuljetuskalustoa oli lähes tyydyttävästi.

Ihmisten kokoontumispaikaksi oli määrätty Mäkrän rautatieseisake keskellä metsikköä, jonne oli saavuttava 11. kesäkuuta klo 18 mennessä. Sieltä junan oli määrä kuljettaa evakot Sisä-Suomeen. Mukaan ei saanut ottaa kuin parin

päivän muona ja välttämättömät vaatekappaleet. Junaa ei kuitenkaan kuulunut, ja matkaan päästiin vasta seuraavana aamuna aikaisin.

Karja tuli koota pienille kokoamispaikoille teiden varsille, josta se ohjattiin Petäjärven asemalle, jonne se saatiin 12.6. illalla. Vihollisen pommitukset häiritsivät kuormausta ja kaksi siviilinaista kuoli ja 11 haavoittui tässä yhteydessä. Nautakarjaa kuoli tai jouduttiin lopettamaan 40. Kuormausta vaikeutti vaunupula.

Muu omaisuus oli määrätty koottavaksi aluksi Raudun asemalle, mutta vihollisen häirinnän vuoksi paikaksi määrättiin Mäkrän seisake. Tämä taas oli sopimaton siksi, että siellä oli vain yksi raide, minkä vuoksi kuormattuja vaunuja ei ehditty saada paikalta pois tarpeeksi nopeasti uusien vaunujen tieltä. Kuormausta paikkaksi piti määrätä Petäjärven asema ja hieman myöhemmin Sakkolan asema. Tavaton tungos ja ruuhka syntyi, kun samaan aikaan evakuoitiin myös sakkolalaisten tavaroita vihollisen pommituksen alla. Asiat hoituivat kuitenkin paremmin kuin Talvisodan syytyessä 30.11.1939.

Lopuksi Raudun evakuointivastaavat tekivät kuorma-autolla kierroksen pitäjällä ja totesivat alueen olevan tyhjän evakuoitavasta väestä, mutta irtainta omaisuutta oli jäänyt runsaasti jäljelle. He ottivat mukaansa vielä kunnantoinniston ja kansanhuollon arkistot, tilikirjat ja konttorikoneet sekä sattumalta löytyneet osuuskassa rahat, jotka oli pakattu kahteen matkalaukkuun.

Tämä lähtö oli lopullinen.

Ahdistava ja murheellinen lähtö. Evakoita Sakkolan puolella. Kuva kirjasta Siirtokarjalaiset 1941-44.

Käytettyä lähdeaineistoa:

- Johannes Virolainen: Siirtokarjalaiset 1941-44, Otava 1989
- Markku Iskanius: Suomen kuljetusjärjestelmän kehitys toisen maailmansodan aikana, Sotatieteen laitos 2003
- Keijo K. Kulha: Aseveljien aika, WSOY 1980
- Sotatieteen laitos: Jatkosodan historia osa 4, WSOY 1993
- Raudun historia, Pieksämäki 1965
- Rautulaisten lehden vanhat vuosikerrat
- SA-kuva-arkisto